

Gitanos, la cultura dels rom a Catalunya (Barcelona, Museu Etnològic, juny 2006 a juny 2007)

Josep Fornés i Dolors Marín

Comissaris de l'exposició

El Museu Etnològic de Barcelona presenta l'exposició "Gitanos, la Cultura dels Rom a Catalunya"

És aquesta una mostra sobre la història i l'actualitat del poble rom a Catalunya. Per això la mostra es fonamenta en materials del Museu, en aportacions dels mateixos protagonistes i en el treball de camp que s'ha fet per a l'exposició.

A partir del recorregut visual de l'èxode del poble rom i el seu assentament a Catalunya, l'exposició mostra quins han estat els oficis tradicionals del poble gitano, els seus costums i el seu imaginari cultural i religiós. La llengua, els conflictes bèl·lics o les lleis contra els rom formen també part d'aquest recorregut a través del temps i l'espai. Un recorregut de sis segles de convivència que mostra també eixos transversals. Aquesta llarga relació ha creat tòpics i estereotips. L'exposició en revisa alguns lligats a la imatge de l'altre. L'aproximació és a partir de l'exotisme, tan lligat a la pintura, la literatura i la música; però també a l'imaginari popular folklòric, la gastronomia, els refranys i la festa, on tothom és protagonista.

Dins del diàleg que s'estableix, els mateixos protagonistes parlen en primera persona per explicar quins són els seus orígens i cap on avança la cultura gitana: quin és ara el seu present, lligat a l'educació, l'esport, els nous treballs o l'associacionisme; quins són els reptes de la modernitat, els drets i els deures com a ciutadans i què en pensen de tot plegat; i, finalment, quina és l'apor-

tació dels gitanos a la societat i la cultura contemporània de Catalunya.

Els objectes exposats

La majoria dels objectes exposats són d'ús quotidià en la societat gitanocatalana dels segles XIX i XX. S'hi exposen eines de treball, objectes artesans, mercaderies, indumentària, joies, representacions iconogràfiques lligades al món de l'art i la publicitat. La mostra permet elaborar diversos circuits transversals: literari, musical, objectual, històric o antropològic.

Es revisita l'imaginari tradicional i l'estereotip format a l'entorn de la imatge de la gitanitat. També s'exposa imatgeria festiva tradicional i instruments musicals que conformen el conjunt bàsic de la interpretació de la rumba catalana i el garrotín. Una selecció musical acompanya el visitant per l'itinerari etnohistòric dels rom.

Historiant el trajecte vital del poble gitano es mostren els objectes dels territoris per on van passar i que han impregnat part de la seva cultura. També es mostren aquells objectes que ens recorden l'arribada dels rom a Catalunya.

La vitalitat actual del poble gitano es manifesta a partir de les seves associacions i les activitats que s'hi fan. L'exposició recull aquesta vitalitat mitjançant un ampli recull de publicacions, cartells, fotografies i objectes aportats pels mateixos gitanos.

L'actualitat del poble gitano es reflec-

teix en l'extens treball de camp que s'ha fet precisament, per a mostrar la realitat gitana del segle XXI. A partir de les visites fetes a les diferents comunitats gitanes de Catalunya, les entrevistes, la discussió a l'entorn de fotografies i objectes, s'ha elaborat un discurs expositiu àmpliament contrastat. Els protagonistes també han aportat el seu particular punt de vista. El resultat és una visió fresca i veraç de la vida quotidiana dels gitanos catalans.

Tot el treball de camp s'ha documentat amb les fotografies d'Isidre G. Puní que aporten una visió inèdita d'aquesta comunitat.

L'exposició és una mostra actual del treball etnogràfic dins d'una societat complexa, en la línia iniciada pel Museu Etnològic des de la seva fundació. S'inscriu plenament en la voluntat de recerca i reconeixement de la diversitat cultural de la societat plural.

La temàtica de l'exposició

Durant molt de temps l'origen del poble gitano, els rom, va ser un misteri. Però finalment, la majoria d'investigadors estan d'acord que l'origen dels

Fotografies: Isidre G. Puntí.

gitanos és al nord-oest de l'Índia.

Es desconeix la raó que va empènyer els rom a marxar de l'Índia, però se sospita que podem estar davant d'una deportació en massa dels perdedors d'una cruel guerra a les acaballes del segle IX.

La família, el respecte als ancians, l'hospitalitat i la solidaritat entre gitanos constitueixen els primers pilars de la gitanitat.

Fins al segle XVIII s'havia dit que els gitanos utilitzaven un argot de malfactors. Però els gitanos parlen una llengua antiga i encara viva amb diversos dialectes: el romanó, que sembla procedir d'una forma dialectal del sànscrit.

Les influències de les cultures d'acollida dels diferents pobles amb qui els rom compartiren territori van enriquir els costums i les tradicions dels rom que incorporaren allò que més bé encaixava amb la seva pròpia cultura societària. Van desenvolupar activitats econòmiques lligades a aquestes societats. A Catalunya van treballar com a jornalers al camp o en treballs temporals relacionats amb el període preindustrial, així trobem gitanos treballant com a llauradors, però també com a

pescadors, a la zona de la costa, i com a traguers i obrers manuals.

La imatge dels gitanos sovint ha estat deformada dins de la cultura tradicional, però la gitanitat ha inspirat a Catalunya un ric costumari popular. L'atractiu de la vida bohèmia i la llibertat de la qual se suposava que gaudien els gitanos i el seu exotisme van inspirar també la mirada dels artistes. Fa tant de temps que els gitanos fan música que han deixat aportacions memorables en el patrimoni musical dels llocs on han estat. La rumba catalana ha estat considerada pels entesos com el més recent dels estils musicals apareguts en una societat urbana el segle XX.

Les etapes i la geografia de la repressió contra el poble gitano tenen una estreta relació amb la configuració de l'Estat absolut. A Catalunya, la situació serà un xic diferent, a causa de la incipient industrialització al segle XVIII, que permet als gitanos integrar-se en el sistema de fàbrica i fer treballs esporàdics. Un dels episodis més cruents de la repressió contra els gitanos a Europa es va produir la nit del 3 d'agost de 1944, quan tots els rom agrupats al Familienlager d'Auschwitz van ser

enviats a les cambres de gas. Es calcula que van morir 500.000 persones gitanes als camps d'extermini.

A mitjan segle XX els gitanos van iniciar un procés de lluita per al reconeixement de la seva identitat cultural.

Fa sis segles que els rom van arribar a Catalunya. Durant tant de temps compartint un mateix territori hi ha hagut influències entre païos i gitanos en molts aspectes de la vida quotidiana. Tot i així, la cultura gitana ha aconseguit arribar al segle XXI amb la vitalitat necessària per mantenir els trets identitaris d'un poble que pren consciència de si mateix i que construeix un mateix futur amb la resta de la societat.